

Warszawa, 20.05.2022

dr hab. Małgorzata Żytka prof.UW

Wydział Pedagogiczny
Uniwersytet Warszawski

mzytko@uw.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Pileckiej na temat: *Propagandowy obraz świata społecznego w piosenkach dziecięcych* napisana pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Doroty Klus-Stańskiej oraz promotorki pomocniczej dr Grażyny Szylling

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pani Małgorzaty Pileckiej została poświęcona rzadko podejmowanej w badaniach i analizach pedagogicznych problematyce piosenek o tematyce dziecięcej i piosenek pisanych dla dzieci, w kontekście znaczeń zawartych w treści ich tekstów. Doktorantka podjęła ciekawe i wymagające wyzwanie opisanie obrazu świata, który jest przekazywany za pośrednictwem tekstów piosenek dla dzieci. Taki rodzaj badań wymaga podejścia jakościowego do zgromadzonej dokumentacji, kategoryzacji pojęciowej oraz opracowania koncepcji analizy, która pozwoli wydobyć z tego materiału nie tylko określoną wizję postrzegania rzeczywistości, ale również opisać charakter oddziaływania na dzieci.

Rozprawa doktorska składa się z 12 rozdziałów oraz aneksu z katalogiem polskich piosenek dziecięcych oraz angielskich piosenek dziecięcych, bibliografii oraz streszczenia w języku polskim i angielskim. Praca w sumie liczy 383 strony. Część teoretyczną tworzą cztery rozdziały, w których zostały zdefiniowane i poddane dokładnej charakterystyce w świetle literatury podstawowe pojęcia. Doktorantka skupiła się na interpretacji pojęcia piosenki, w tym piosenki dziecięcej, którą określiła jako utwór słowno - muzyczny o specyficznej budowie, składni i metaforyce bliskiej dzieciom, a świat w niej przedstawiony ma uproszczony charakter. Scharakteryzowała to pojęcie w aspekcie historycznym, współczesnego podejścia do muzyki wokalne dla dzieci, ale również w kontekście funkcji propagandowej treści piosenek dla dzieci. W części teoretycznej rozprawy jeden rozdział został poświęcony interpretacji zagadnienia

propagandy politycznej. Doktorantka prezentuje tę problematykę w aspekcie językowym, odwołując się do badań w zakresie subdyscypliny językoznawstwa jaką jest politolingwistyka, a także pedagogicznym, psychologicznym, socjologicznym. Dyskusję znaczenia i funkcji propagandy politycznej i społecznej sytuuje w kontekście historii współczesnej oraz analizuje w związku z pojęciem indoktrynacji rozumianej jako kategoria oddziaływania systemowego, w tym szczególnie silnie w obszarze edukacji. Trafnie zauważa, że podporządkowanie szkoły oddziaływaniom określonej ideologii, zakorzenionej w aktualnie rządzącym w Polsce układzie politycznym jest trwałym zjawiskiem, a zmiany demokratyczne wprowadzone po transformacji ustrojowej nie spowodowały odpolitycznienia oświaty. Wręcz przeciwnie indoktrynacja, manipulacja, propaganda polityczna to pojęcia nabierające nowego wymiaru w polskiej rzeczywistości edukacyjnej, wzmacniane przekazem medialnym, który niezwykle silnie oddziałuje na społeczeństwo. Nie udało się w ciągu tych ponad 30 lat doświadczeń i demokratyzacji życia społecznego i politycznego stworzyć bariery, mechanizmu uniemożliwiającego powrót, jak pisze Doktorantka, do źródeł związanych z doktryną bolszewicką. Dość powszechnie wykorzystuje się do tego celu behawioryzm w procesie nauczania, wychodząc z założenia, że dzięki właśnie takim metodom edukacyjnym, takim sposobom oddziaływania na młode pokolenie uda się „ukształtować” pożądanego człowieka – członka/członkinię nowego, ideologicznie pomyślanego i budowanego społeczeństwa. Konkluzję tej części pracy stanowi stwierdzenie, że piosenka dziecięca jako propozycja z obszaru kultury, wprowadzana do wczesnej edukacji w celowy i usystematyzowany sposób, stanowi silne narzędzie manipulacji i propagandowej indoktrynacji dzieci poczynając od najmłodszych lat. To uzasadnia wybór tematu pracy doktorskiej i podjętych w niej analiz badawczych. Analiza piosenek tworzonych z myślą o dzieciach może stać się pośrednio podstawą do identyfikowania elementów polityki edukacyjnej i społecznej państwa.

W części teoretycznej pracy zabrakło mi dyskusji podjętej tematyki w kontekście pojęcia przemocy symbolicznej, które jest ściśle związane z wychowaniem, a piosenki dziecięce stają się nośnikami określonej wizji świata, nieświadomianej społecznie, ale kształtującej w codziennej zabawie określone schematy myślenia czy zachowania, oddziałującej niejako naturalnie. Interesuje mnie opinia Doktorantki na temat rozumienia roli piosenki dziecięcej jako instrumentu przemocy symbolicznej, także w kontekście rozróżnienia wprowadzonego przez Z. Kwiecińskiego na tzw. przemoc symboliczną prorozwojową i nierozwojową (*Ukryta przemoc jako podstawa racjonalności funkcjonowania szkoły*, 1990).

W części teoretycznej pracy Doktorantka nie tylko prezentuje poszczególne pojęcia ważne dla podjętej tematyki, ale podejmuje dyskusję, wskazuje na różne ujęcia danego zagadnienia w świetle szerokiego przeglądu literatury polskiej i zagranicznej. Sytuuje zatem podjęte zagadnienie badawcze w szerszym kontekście badań i analiz empirycznych, problematyzując tematykę.

W drugiej części rozprawy doktorskiej, która składa się z 8 rozdziałów zostały opisane podstawy metodologiczne podjętych badań oraz uzyskane wyniki wraz z interpretacją. Celem badań Doktorantka uczyniła obraz świata społecznego, który rekonstruuje na podstawie analizy współczesnych piosenek dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Obraz świata społecznego jako główna kategoria badań został doprecyzowany poprzez wyodrębnienie pięciu elementów jego struktury: obraz ludzi, relacji, zachowań i interakcji, miejsc i wartości. Główny problem badawczy: *Jaki obraz świata społecznego zawierają piosenki dziecięce?* został podzielony na trzy problemy szczegółowe: co/kto wchodzi w skład obrazu, w jaki sposób ten świat jest prezentowany oraz dlaczego taki obraz jest zawarty w piosenkach dziecięcych. W przypadku tego ostatniego podproblemu, który jest oryginalnym podejściem do podjętej tematyki badań, ważne jest zidentyfikowanie przyczyn obecnego w piosenkach obrazu świata poprzez wyodrębnienie cech dyskursów, dotyczących dziecka i dzieciństwa oraz propagandowych aspektów dziecięcych piosenek. Tak sformułowane pytania badawcze stały się ambitnym wyzwaniem badawczym i analitycznym, z którym niewątpliwie dobrze sobie poradziła Doktorantka. Zastosowana metoda badań to analiza dyskursu na podstawie danych zastanych, z wykorzystaniem kilku etapów kondensacji i kategoryzacji sensów w obszarze treści piosenek. Zostało to dokonane w trzech wymiarach: dosłownej warstwie tekstu, metaforycznej oraz w formie wypowiedzi. Doktorantka wykorzystwała też określone techniki generowania znaczeń, zaczerpnięte z koncepcji analizy danych jakościowych M. B. Milesa i A. M. Hubermana, czyli dostrzeganie wzorów i schematów, grupowanie i tworzenie metafor.

Do analizy dyskursu wybrano 136 piosenek polskich i 31 angielskich zgromadzonych w formie nagrań i transkrypcji tekstów. Piosenki angielskie to dodatkowy rodzaj danych, który pozwala wprowadzić kategorię porównawczą. Na podkreślenie zasługuje rzetelny i dokładny opis sposobu doboru piosenek do badań, choć jednocześnie Doktorantka zastrzega, że miał on autorski charakter, podobnie jak analiza dyskursu, która została przeprowadzona z przyjętej przez Doktorantkę perspektywy badawczej, co stanowi jedno z możliwych podejść do tej problematyki.

W tym miejscu nasuwa się pytanie, czy poza tematyką piosenek, w której były identyfikowane elementy obrazu życia społecznego oraz cezurą czasową – utwory powstałe lub rozpowszechniane od 1984 roku uwzględniono jeszcze inne uwarunkowania ich powstawania? Dlaczego wybrano właśnie taką cezurę czasową? Jakie znaczenie miały informacje o miejscu powstania i sposobie rozpowszechniania danego utworu?

Opis uzyskanych wyników badań jest bardzo dokładnie skategoryzowany tematycznie. Zostały zaprezentowane poszczególne elementy analizy, tak więc stopniowo wyłania się obraz świata społecznego, który współtworzą, jak to określiła Autorka: aktorzy życia rodzinnego (rodzice, dziadkowie, rodzeństwo), edukacja instytucjonalna (przedszkole, szkoła, nauczyciel), socjalizacja i oczekiwania społeczne (role płciowe, zachowania uznawane za pozytywne i negatywne, postawy patriotyczne, tematy trudne) oraz zdrowie i bezpieczeństwo dzieci.

Na podkreślenie zasługuje także zaprezentowanie przez Doktorantkę przykładów zastosowanego warsztatu analizy tekstów piosenek, gdzie w sposób precyzyjny pokazano etapy kondensacji sensu oraz pogłębiania kategoryzacji poprzez jej syntetyczną interpretację. W ten sposób wyłaniają się stopniowo elementy obrazu świata społecznego, dominujących relacji, postrzegania roli dorosłych w kontekście rodzinnym, rozumienia znaczenia i roli instytucji edukacyjnych, czy propagowanego systemu wartości.

Analiza tekstów piosenek obejmowała też warstwę językową, w której uwzględniono podstawowe funkcje języka i ich egzemplifikacje w analizowanych tekstach piosenek.

Zaprezentowana analiza tekstów piosenek, z uwzględnieniem także warstwy muzycznej ma wielowątkowy charakter. Został opisany obraz świata społecznego, w którym w znacznym stopniu dominuje dość jednostronny i schematyczny wizerunek, propagujący stereotypowe podejście do ról społecznych, płciowych czy kulturowych oraz zadań instytucji edukacyjnych i relacji społecznych. Jest to obraz niejednokrotnie silnie zideologizowany, w którym narzucane są przez autorów tekstów określone wzorce poprawnych, oczekiwanych społecznie zachowań dzieci, arbitralnie formułowane wartości, oceny, jednokierunkowa transmisja wiedzy o charakterze moralizatorskim.

Bardzo interesującym aspektem podjętym w recenzowanej rozprawie doktorskiej jest wymiar propagandowy analizowanych tekstów. Doktorantka doprecyzowała elementy analizy tekstu w warstwie językowej i znaczeniowej, odwołując się do rozumienia pojęcia propagandy w sensie teoretycznym. Wśród językowych środków propagandy uwzględniła potencjał perswazyjny badanych piosenek, związany z funkcją impresywną języka, w szczególności infantylizację

języka, wprowadzanie sloganów, wyraźne rozróżnianie na my i oni, a więc eksponowanie polaryzacji społecznej, co sprzyja podatności na propagandowe oddziaływanie, stosowanie wyrażeń uogólniających. Doktorantka wyróżnia także cechy propagandy w funkcji informacyjnej i ekspresyjnej tekstu, gdzie ujawnia się stereotypowość i wybiórczość w opisie obrazu świata, silny komponent emocjonalny, ale także zafałszowany obraz np. postaci matki czy nauczycielki. Dostrzega również propagandowy potencjał w warstwie melodycznej piosenek dziecięcych, wskazując na obecność w części utworów estetykę pieśni żołnierskiej i patriotycznej.

Pomimo dominacji w analizie piosenek dziecięcych kategorii, jak to zostało określone, zamkniętego obrazu świata społecznego, Doktorantka wyodrębniła też przeciwstawny otwarty wizerunek. Jest to ta część tekstów piosenek, gdzie wizja świata jest zróżnicowana, gdzie pojawiają się problemy społeczne, ale też autorzy rozumieją potrzeby dzieci w tym wieku, używają autentycznego, a nie sztucznego języka, propagują zachowania, które akcentują samodzielność, odwagę, aktywną postawę oraz różnorodność dziecięcych zainteresowań i postaw. Jednak wyraźnie podkreśla w rozprawie doktorskiej fakt, że takie ujęcie jest rzadziej reprezentowane w zebranych materiale badawczym.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska zatytułowana *Propagandowy obraz świata społecznego w piosenkach dziecięcych* Małgorzaty Pileckiej podejmuje niezwykle ważny, interesujący i wartościowy poznawczo temat rekonstrukcji obrazu świata społecznego w piosenkach dziecięcych. Doktorantka podjęła to trudne wyzwanie i zrealizowała je w sposób bardzo rzetelny, prezentując rozległą wiedzę z zakresu pedagogiki, psychologii, ale także elementów językoznawstwa czy nauk politycznych. Interdyscyplinarne podejście do tego tematu pozwoliło na prezentację pogłębionej, krytycznej i wnikliwej analizy materiału badawczego. Piosenki dziecięce, obecne w codziennych doświadczeniach dzieci i ich rodziców, są traktowane jak stały element zabaw, aktywności edukacyjnych, ale ich treść i forma nie stanowi przedmiotu pogłębionej refleksji naukowej. Recenzowana rozprawa doktorska stanowi więc ważny wkład w podejmowanie badań z tego zakresu i niewątpliwie wnosi oryginalne spojrzenie do analizowania tej problematyki. Pani Małgorzata Pilecka wykazała się dojrzałością wnikliwego i kompetentnego badacza, który dokonuje rekonstrukcji obrazu świata społecznego w piosenkach dla dzieci, wykorzystując świadomie metodologię badań jakościowych, która wymaga dobrego przygotowania teoretycznego i empirycznego. Doktorantka wykazała się w tym względzie zarówno wiedzą merytoryczną, jak również umiejętnościami interpretacyjnymi, w których potrafi łączyć opis uzyskanych wyników badań

z ich problematyzowaniem i syntetycznym analizowaniem. Praca napisana jest też bardzo dobrze w warstwie językowej, sposób formułowania myśli jest klarowny, język naukowy wykorzystany precyzyjnie, z dbałością o wprowadzanie pojęć w trafnie dobranym kontekście teoretycznym i odpowiednią egzemplifikacją tematyki.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska **spełnia wymagania** określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki i wnoszę o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. ucz. dr hab. Małgorzata Żytko